

פרשת משפטים

"כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע"

"וַיִּקַּח סֵפֶר הַבְּרִית וַיִּקְרָא בְּאָזְנֵי הָעָם וַיֹּאמְרוּ כֹל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע" (משפטים כד ז).

שבת (פט ב) אמר לו ליצחק בניך חטאו לי. אמר לפניו רבונו של עולם בני ולא בניך, בשעה שהקדימו לפניך נעשה לנשמע קראת להם בני בכורי, עכשיו בני ולא בניך, ע"כ.

ובפני רש"י (שם) בד"ה קראת להן בני בכורי ישראל, שהיה גלוי לפניך שהן עתידין לומר לפניך בסיני "נעשה ונשמע", לקבל עולך מאהבה כבנים, עכ"ל.¹

א-

בשפת אמת (שבועות תרנ"ו) בסוף ד"ה איתא בגמ' וכו', ובנ"י שהם מיוחדים לדרך התורה הקדימו נעשה לנשמע, שבאמת השמיעה עצמה הגם שהיא כדי לידע האיך לקיים מצות ה', מ"מ מצד עצמה היא עצמה מעשה, שאילו היו אומרים נשמע ונעשה היה משמע שכל השמיעה רק משום הכנה לעשיה. אבל באמת השמיעה עצמה עשיה. וזה עסק בתורה לשמה שיהיה גוף העסק בתורה עשיות עבודת הבורא ית"ש וכו', עכ"ל.

וכ"ה בבית הלוי (משפטים כד ז) בד"ה ויקח משה וכו', ומש"ה אמרו נעשה ומוכן מאליו שמוכרחין ללמוד מקודם, ואח"כ אמרו נשמע, ונמצא דהוי נשמע תכלית מצד עצמו ג"כ וכו', ונמצא ע"י ההקדמה נעשה ב' קבלות של ב' תכליתים עול מצות ועול תורה.² עכ"ל.

מה שפירש רש"י שהיה גלוי וידוע שהן עתידין לומר לפניך בסיני נעשה ונשמע, נראה דהוא מפורש במה שכתוב "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה" (שמות ג יב), פי דהעבדות הוא הלימוד ועסק התורה, וכמו שכתוב בשפת אמת שיהיה גוף העסק בתורה עשיות עבודת הבורא ית"ש.

והנה בתיבת 'תעבדון' לכאורה אות נו"ן שבסופה היא מיותרת, ויש לפרש דבא להשמיענו תעבדו-נו"ן, ונו"ן הוא נוטריקון נעשה ונשמע. ומבואר שהיה גלוי וידוע לפני הקב"ה, שהם עתידין לומר בסיני נעשה ונשמע, שהוא מורה על העבדות.³

ומה שכתב ברש"י לקבל עולך באהבה כבנים, נראה עפ"י מש"כ "והיו הדברים האלה" וגו' (ואתחנן ו ו), ופי' רש"י (שם) ומהו האהבה והיו הדברים האלה, שמתוך כך אתה מכיר בהקב"ה ומדבק בדרכיו, עכ"ל.

ולפי המבואר בשפת אמת ובבית הלוי, יש לומר דבאמרם נעשה ונשמע יש ב' קבלות והם: א. קיום המצות ב. עצם עסק התורה לשמה, והוא מה שמוכיח שקבלו את התורה מאהבה כבנים.

ב-

¹ **בח"א מהרש"א** (שבת שם) ואמר בשעה שהקדימו לפניך נעשה לנשמע קראת להם בני בכורי וגו' הוא מגומגם, דכבר קודם מ"ת שהקדימו נעשה לנשמע בתחלת שליחות משה אל פרעה כתיב "כה אמר ה' בני בכורי ישראל", ובילקוט כל זה אינו עד ועוד כמה חטאו וכו'. ויש לקיים גרסת כל הספרים דהכי קאמר דעל כן קראום אז במצרים בני בכורי ע"ש העתיד שידע הקדוש ברוך הוא שיקדימו נעשה לנשמע וכדקאמרינן לעיל שע"י זה זכו לבי כתרם דהיינו המלכות וכהונה שמצינו הכהונה היה מתחלה בבכורות וכן המלכות כדאמרינן בפי' הנושא מדכתיב ואת הממלכה נתן ליהורם כי הוא הבכור, עכ"ל.

² בבית הלוי (שם): וזהו שאמרו בשעה שהקדימו והו' ב' קבלות עול מצות ועול תורה, ירדו ס' רבוא מלאכי השרת וקשרו לכל א' מישראל ב' כתרם א' כנגד נעשה וא' כנגד נשמע, דע"י ההקדמה זכו לבי כתרם, עכ"ל.

³ סמוכין לדבר ממש"כ בשפת אמת (שמות תרל"א מאמר א) וכו' כי אוציא משרש"י מה ראוין ישראל לגאולה. וכי מרע"ה דיבר סרה על ישראל. הלא מסר נפשו על א' מישראל כל ימיו. אבל אמר שאין הגאולה יכול להיות רק ע"י הש"י בעצמו. וכאשר שמע שעלה צעקת בניי לפני ית' ורוצה לגאולם והי' עת רצון לפניו ת'. אמר כן כדי שישב הש"י לפניו כי ראוין הם. כמ"ש "תעבדון כו' על ההר הזה". שיעלה לפניו זכות אמירת נעשה ונשמע, עכ"ל.

והוא עדי"ר שכי בקדושת לוי (סוף פרי' נשא, ספירת העומר) בשם כתבי האר"י, בסוף ד"ה נראה לבאר וכו', וזהו פירוש הפסוק 'תעבדון' את האלהים, פירוש תעבדו נו"ן, עכ"ל. והוא על שם הספירה של נו"ן יום. גם י"ל עדי"ר שכתב בבעל הטורים (שלח יג לא) יובא להלן (הערה).

⁴ ומבואר שתנאי הלימוד שיהיה בקול רם [ונע"י עוד בחי' אגדות מהרש"א (סנהדרין כו ב) בד"ה מחשבה מועלת וכו', עכ"ל.

⁵ ומדכתיב תיבת קולו מלא וא"ו, מרמז על ב' עניינים. גם י"ל עדי"ר שכתב בבעל הטורים (שלח יג לא) יובא להלן (הערה).

⁶ ע"י אמרי אמת במדבר (תרפ"ב מאמר ד) משי"כ בביאור עשיית ההכנה.

⁷ וע"י עוד באמרי אמת תצוה תרע"ח, תרפ"ו, תרפ"ט, פורים תרס"ח, תרצ"ז משי"כ עוד בפי' המסורה.

עירובין (נג ב) ברוריה אשכחתינה להווא תלמידא דהוה קא גריס בלחשיה, בטשה ביה, אמרה ליה לא כך כתוב "ערוכה בכל ושמרה" (שמואל ב' כג ה), אם ערוכה ברמ"ח אברים שלך משתמרת, ואם לאו אינה משתמרת, ע"כ.

במהרש"א בח"א (שם נד א) בד"ה ערוכה בכל כו' דריש ליה אלימוד תורה, דכתיב לעיל מיניה "כי ברית עולם שם ליי" (שמואל שם), דהיינו התורה שנאמר בה "אם לא בריתי יומם" וגו' (ירמיה לג כה), ואמר ערוכה בכל דהיינו בכל רמ"ח אברים שהדיבור בקול רם מביא הרגשה ותנועה לכל האברים וק"ל, עכ"ל.⁴

ולהמתבאר דהנשמע הכוונה על עסק התורה, ולפי מה שנתבאר שהדיבור בתורה צריך להיות בקול רם, יש לפרש דכאן רמוז ג"כ בתיבת "ונשמע קולו" שהלמוד צריך להיות בקול רם.⁵

ג-

"וַיִּשְׁמַע פְּתָגָם הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר נַעֲשָׂה בְּכָל מַלְכוּתוֹ כִּי רָבָה הָיָא" וגו' ע"כ (אסתר א כ).

בבעל הטורים (תצוה כח לה) ונשמע ג' במסורה: "ונשמע קולו בבאו אל הקדש" (שם), "כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע" (משפטים כד ז), "ונשמע פתגם המלך" (אסתר א כ). והיינו דאמרינן במגילה (ג ב) אמר רבה מקרא מגילה ותלמוד תורה מקרא מגילה עדיף, מקרא מגילה ועבודה מקרא מגילה עדיף, והיינו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע דהיינו תלמוד תורה, ועבודה דכתיב בה ונשמע קולו, ונשמע פתגם המלך והיינו קריאת מגילה וסמך ליה כי רבה היא (אסתר א כ), אלמא דעדיף טפי, וגם רבה קאמר לה, עכ"ל.

וכן הוא באבודרהם (פורים) ואמרינן בפ"ק דמגלה (ד, א) שכהנים מבטלים עבודתם ותלמידי חכמים דברי תורה כדי לשמוע מקרא מגלה. ויש רמז לזה מהמסורה כי תמצא שלשה ונשמע במסורה. ואלו הן: "ונשמע קולו" (תצוה כח לה) "נעשה ונשמע" (משפטים כד ז) "ונשמע פתגם המלך" (אסתר א כ). והרמז שמבטלין השנים מפני האחד, שנאמר בונשמע דמגלה כי רבה היא, כלומר שהוא גדול מן השנים האחרים, והטעם משום פרסומי ניסא, עכ"ל.

ד-

ובאמרי אמת (תצוה תרע"ב מאמר ג) סוף ד"ה וזה אשר תעשה וכו', איתא במסורה "ונשמע קולו בבואו אל הקודש" (תצוה כח לה) "נעשה ונשמע" (משפטים כד ז) "ונשמע פתגם המלך אשר יעשה" (אסתר א כ), נעשה ונשמע היינו שישראל עשו הכנה עוד קודם שניתנה להם התורה,⁶ וכמו כן עשה הכהן הגדול הכנה וזהו ונשמע קולו בבואו אל הקודש, ועל ידי זה מתקיים ונשמע פתגם המלך אשר יעשה, היינו כדכתיב "אשר אנכי מצוה אתכם היום" (דברים יא ג), ואיתא ברש"י (שם) בכל יום יהיו בעיניך כחדשים, וכו' עכ"ל.⁷ פי' דע"י ההכנה זוכין שיהיו דברי תורה כחדשים.

ה-

חגיגה (טו ב) אשכחיה רבה בר שילא לאליהו, אמר ליה מאי קא עביד הקדוש ברוך הוא, אמר ליה קאמר שמעתא מפומיהו דכולהו רבנו, ומפומיה דרבי מאיר לא קאמר. אמר ליה אמאי, משום דקא גמר שמעתא מפומיה דאחר. אמר ליה אמאי רבי מאיר רמון מצא, תוכו אכל קליפתו זרק, אמר ליה השתא קאמר מאיר בני אומר וכו', ע"כ.

בבבא קמא (נ א) תנו רבנן מעשה בבתו של נחוניא חופר שיחין שנפלה לבור גדול, באו והודיעו את רבי חנינא בן דוסא, שעה ראשונה אמר להם שלום, שניה אמר להם שלום, שלישית אמר

להם עלתה. אמרו לה מי העלך, אמרה להם זכר של רחלים נזדמן לי וזקן אחד מנהיגו. אמרו לו נביא אתה, אמר להם לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי, אלא כך אמרתי דבר שאותו צדיק מצטער בו יכשל בו זרעו, וכו' ע"כ.

ובשיטה מקובצת (שם) בד"ה יכשל בו זרעו וכו', ולרבינו נראה לפרש 'אמרתיו', כלומר השמעתיו דבר זה לפני הקדוש ברוך הוא והם דבר שנצטער וכו', והסכים הקדוש ברוך הוא לדבריו, שכן דרכו של הקדוש ברוך הוא שמסכים לסברת הצדיקים שבדור. וכשמת בנו בצמא כבר מת רבי חנינא.⁸ וכן מצינו בחגיגה (טו ב) שלא היו אומרים דבר במתיבתא דרקייעא בשם רבי מאיר מפני שלמד מאחר, עד שאמר רבי אבהו⁹ לאלהיו ומאי איכפת ליה אגוז מצא בירר את האוכל וזרק את הפסולת, והסכים הקדוש ברוך הוא לדעתו ואמרו מכאן ואילך דבר בשם רבי מאיר, עכ"ל.

ובמועד קטן (טו ב) "אמר אלהי ישראל לי דבר צור ישראל מושל באדם צדיק מושל יראת אלהים" (שמואל ב' כג ג), מאי קאמר, אמר רבי אבהו¹⁰ הכי קאמר אמר אלהי ישראל לי דבר צור ישראל, אני מושל באדם, מי מושל בי צדיק, שאני גוזר גזרה ומבטלה, ע"כ.¹¹

-1-

והנה בהעמק דבר (שם ד כב) בני בכורי ישראל וכו', אבל ישראל נמשל לבן בכור של המלך שהוא יורש הכתר, שעוד בחיי המלך מסייע בהנהגת המלוכה, כך ישראל מסייעים כביכול להשגחה והליכות עולם, וכו' עכ"ל.¹²

מבואר שבעודם במצרים קודם קבלת התורה, כבר קראם 'בני בכורי' והוא על שם שעתידין לומר נעשה ונשמע [וכמו שפי' רש"י בשבת שם], וכבר אז נמשלו לבן הבכור של המלך המסייע בהנהגת המלוכה.

סמוכין לדבריו בכלי יקר (שמות א ט) בד"ה או יאמר ועצום ממנו ממש,¹³ כי הם עצומים ממנו יתברך, כמו שאמרו חז"ל (מועד קטן טו ב) אמר הקדוש ברוך הוא אני מושל בכל, ומי מושל בי הצדיק שנאמר (שמואל א - ב כג ג) "צדיק מושל יראת אלהים" שאני גוזר גזירה והצדיק מבטלה ובודאי עיקר כוחם ועצום ידם בעבור שהם דבקים במצוותיו ותורתיו ינצורו, וכו' עכ"ל. ויש לפרש בדבריו עד"ר שנתבאר בהעמק דבר בפ"י מה דקראם בני בכורי.

-2-

ולהמתבאר יש לנו עוד אופן לפרש את המסורה עד"ר: "כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע" (משפטים כד ז), "ונשמע קולו בבאו אל הקדש" (תצוה כח לה), "ונשמע פתגם המלך אשר יעשה" (אסתר א כ). והיינו

⁸ והנה מה שכתב שכשמת בנו בצמא כבר מת רבי חנינא, צ"ב כיון דסברתו נתקבל וכמו שכתב שכן דרכו של הקדוש ברוך הוא שמסכים לסברת הצדיקים שבדור, א"כ גם לאחר שמת רבי חנינא סברתו עדיין קיימת.

ונראה עפ"י משי"כ בתוסי' (שם) בד"ה דבר שנצטער בו, וא"ת אכתי מנא ליה הא מת בנו בצמא, וי"ל דמ"מ באותו דבר עצמו לא היה ראוי ליכשל, עכ"ל. ועי' עוד בתוסי' יבמות (קכא ב) ובתוסי' הרא"ש ובב"ח (שם). והיינו דיש סברא לחלק בין נפילה לבור ובין מיתה בצמא, ואילו היה רבי חנינא חי אפשר שהיה אומר שאף זה בכלל סברתו והיתה סברתו מתקבלת. בגמרא לפנינו בשם רבה בר שילא.

⁹ לגירסת השיטה מקובצת (גבי הסוגיא בחגיגה), י"ל דמה שאמר סברא לזכות רבי מאיר, היה לשיטתו במו"ק דיליף מקרא דבכוחו להועיל.

¹¹ בשבת (נט ב) ותו דרבי חנינא לא סגי דלא מליך, דכי הוה קא ניחא נפשיה דרבי אמר חנינא ברבי חמא יתיב בראש, וכתיב בהו בצדיקים "ותגזר אמר ויקם לך" וגו' (איוב כב כח), ע"כ.

¹² בח"א מהרש"א (ברכות נג ב) חד עביד כב"ש ואשכח ארנקא כו', לקיים דברי ב"ש מי ששכח ארנקא בראש כו', ועי"ד "ותגזר אמר ויקם לך" וגו' וק"ל.

¹³ סמוכין לדבריו בחת"ס (אחרי מות, בהפטרות מחר חודש) בן נעות המרדות וגו' כי בן מות הוא, י"ל כי דהע"ה חייב מיתה לכאורה שמרד במלך על שיצא בלי רשות המלך, אך נטל רשות מיהונתן הממלא מקום אבותיו. וכי הפלאה בפי' זו כשהבן ממלא מקום אביו גם בחייו נכנס תחתיו, וא"כ רשאי ה' דוד לצאת עפ"י רשות יהונתן וכו', עכ"ל. תקפ"ט.

¹⁴ גם יש לפרש דונשמע קולו קאי על תפילה, והיינו שקולו נשמע בתפילתו. ¹⁵ תיבת המלך שבמגילה הוא מכוון על הקב"ה שהוא מלכו של עולם, מדרש רבה (אסתר ג י) זוהר (בהר ט א). ¹⁶ ועי' בקדושת לוי (שיר השירים א ט) בד"ה לסוסתי ברכבי פרעה, שכתב עד"ר שכתב בכלי יקר. ¹⁷ וכ"כ הרמב"ם (יסודי התורה פ"ח ה"ב) וזהו שאמר לו הקדוש ברוך הוא בתחילת נבואתו בעת שנתן לו האותות לעשותן במצרים, ואמר לו ושמעו לקולך וכו', עד שהודיעו הקדוש ברוך הוא שאלו האותות אינן אלא עד שיצאו ממצרים, עכ"ל. ¹⁸ וברמב"ן (שופטים יח כא) באה"ד וכי תאמר בלבבך, וזה טעם "כמוני כמוך", שיהיה בתחילה נאמן לנביא השם, או באות ומופת כענין שנאמר (שמות ד ל-לא) "ויעש האותות לעיני העם, ויאמן העם" וכו', עכ"ל. ¹⁹ עי' עוד באמרי אמת (ליקוטים או"ח עמו"ו צא) בד"ה או"ח ס"י קלט סעי' א. ²⁰ אמנם לשיטת האור החיים שכתב דרק לאחר קבלת התורה נתקיים שיהיו כל מעשה בראשית כפופים לצדיקים, א"כ א"א ליישב כפי שכתב בספר תורת אהרן.

אחרי שקבלו עליהם ה'ונשמע' שהוא עסק התורה [וכמו שכתבו בשפת אמת ובבית הלוי], וגם 'ונשמע קולו בבאו אל הקדש' פי' שיהיה הלימוד בקול רם [וכמו שכתב בח"א מהרש"א],¹⁴ אז מתקיים 'ונשמע פתגם המלך' שמלכו של עולם שומע סברתו,¹⁵ והיינו נשמע פתגם המלך פי' שגזירת המלך תלוי בו על דרך שאמרו בגמרא במו"ק מי מושל בי צדיק, שאני גוזר גזירה ומבטלה.

-ח-

באור החיים (בשלח יד כז) בד"ה לתנאו וכו', שהתנה ה' על כל מעשה בראשית להיות כפופים לתורה ועמליה ולעשות כל אשר יגזרו עליהם, וממשלתם עליהם כממשלת הבורא ברוך הוא וכו', ולזה כל צדיק וצדיק שיעמוד אחר קבלת התורה יביא ביזו שטר חוב א' לכופו ליחלק לפניו וכו', עכ"ל. יעו"ש בארוכה.

ומבואר בדבריו דרק לאחר קבלת התורה נתקיים שיהיו כל מעשה בראשית כפופים לצדיקים.

אמנם לפי מה שנתבאר בכלי יקר ובהעמק דבר, בעודם במצרים כבר נתקיים בהם בחינת צדיק גוזר והקב"ה מקיים וכמו שנתבאר, לפי שהיה גלוי לפניו שעתידין לומר נעשה ונשמע.¹⁶

-ט-

"וְהָיָה אִם לֹא יֵאָמְנוּ לָךְ וְלֹא יִשְׁמְעוּ לְקוֹל הָאֵת הָרֵאשׁוֹן וְהֵאָמְנוּ לְקוֹל הָאֵת הָאֲחֵרוֹן, וְהָיָה אִם לֹא יֵאָמְנוּ גַם לְשֵׁנֵי הָאֵתוֹת הָאֵלֶּה וְלֹא יִשְׁמְעוּן לְקוֹלְךָ וְלְקוֹלֵת מִמִּימֵי הַיָּאֵר וְשִׁפְכֶת הַיִּבְּשָׁה" וגו', ע"כ (שמות ד ח-ט).

ובאור החיים (שם ט) בד"ה והיה אם לא יאמינו, וכי יש ספק לפני הקדוש ברוך הוא, ועוד והלא כבר אמר ושמעו לקולך וכו', עכ"ל.

בספר תורת אהרן (שם ט) בד"ה והיה אם לא וכו', ונראה עפ"י משי"כ הרמב"ם בפ"י מהלכות יסודי התורה (ה"ב) שבודקים הנביא פעמים הרבה, אם נמצאו דבריו נאמנים כולם הרי זה נביא אמת ע"כ וכו'. והנה לא כתב כמה פעמים בודקים אותו, אבל נראה פשוט דהבדיקה היא עד כדי חזקה, ותליא בפלוגתא דרבי ורשב"ג ביבמות (סד ב) דלרבי דס"ל בתרי זמני הוי חזקה בודקין אותו שני פעמים, ולרשב"ג דס"ל בתלתא זמני הוי חזקה בודקים אותו שלש פעמים וכו'. והנה ישראל היו צריכים שיתחזק משה רבינו ע"ה להיות נביא מוחזק כדי שיאמינו לו וכו',¹⁷ ועי' אמר לו הקב"ה "והיה אם לא יאמינו לקול האות הראשון והאמינו לקול האות האחרון", והיינו לשיטת רבי דס"ל בתרי זמני הוי חזקה, ושפיר יאמינו לאות האחרון שכבר אתחזק בתרי זימני. ואמנם הרי יש ג"כ שיטת רשב"ג דס"ל בתלתא זימני הוי חזקה, ע"ז אמר "והיה אם לא יאמינו גם לשני האותות האלה" דהיינו לפי שס"ל בתלתא זימני הוי חזקה, "ולקחת ממימי היאור" וגו', שיהיה אות השלישי שתתחזק בתלתא זמני, עכ"ל.¹⁸

ולפי מה שנתבאר בכלי יקר ובהעמק דבר שבהיותם במצרים היה להם כח וממשלה אף שעדיין לא ניתנה להם התורה, מובן שפיר מה דכתב בתורת אהרן דהדבר תלוי בהם איך יכריעו.¹⁹

תגובות והערות ולקבלת הגליון 'באר התורה'

a0527677650@gmail.com

¹⁴ גם יש לפרש דונשמע קולו קאי על תפילה, והיינו שקולו נשמע בתפילתו.

¹⁵ תיבת המלך שבמגילה הוא מכוון על הקב"ה שהוא מלכו של עולם, מדרש רבה (אסתר ג י) זוהר (בהר ט א).

¹⁶ ועי' בקדושת לוי (שיר השירים א ט) בד"ה לסוסתי ברכבי פרעה, שכתב עד"ר שכתב בכלי יקר.

¹⁷ וכ"כ הרמב"ם (יסודי התורה פ"ח ה"ב) וזהו שאמר לו הקדוש ברוך הוא בתחילת נבואתו בעת שנתן לו האותות לעשותן במצרים, ואמר לו ושמעו לקולך וכו', עד שהודיעו הקדוש ברוך הוא שאלו האותות אינן אלא עד שיצאו ממצרים, עכ"ל.

¹⁸ וברמב"ן (שופטים יח כא) באה"ד וכי תאמר בלבבך, וזה טעם "כמוני כמוך", שיהיה בתחילה נאמן לנביא השם, או באות ומופת כענין שנאמר (שמות ד ל-לא) "ויעש האותות לעיני העם, ויאמן העם" וכו', עכ"ל.

¹⁹ עי' עוד באמרי אמת (ליקוטים או"ח עמו"ו צא) בד"ה או"ח ס"י קלט סעי' א.

²⁰ אמנם לשיטת האור החיים שכתב דרק לאחר קבלת התורה נתקיים שיהיו כל מעשה בראשית כפופים לצדיקים, א"כ א"א ליישב כפי שכתב בספר תורת אהרן.